

Dixi!

Baka Istvánnak

Nemrégiben meglepve vettem észre, és amióta észrevettem, újra meg újra rákérdezek: vajon miért van az, hogy bárki szerzővel, szerkesztővel, olvasóval beszéljek mostanában, a higgadt profizmus megingathatatlan nyugalmán túl, valahol mögötte, vagy benne, mindenütt elégedetlenséget és masszív rosszkedvet érzékelek a fiatal magyar irodalomban.

Van, aki ezt úgy mondja, hogy drámánk pl. nincs is. A prózánk alapítványi, és tanszéki a költészetünk: nekik írják, ott olvassák, olyanok akik úgy maradtak benne a költészetben, vagy kerültek a prózaírók sorába, ahogy mások az egyetemen, vagy a kurátorok közé, és viszont. Hibátlanul kidolgozott, metszően okos szövegek ameddig a szem ellát — csak éppen az egész, úgy, ahogy van, tökéletesen érdektelen. Nem érint meg és hidegen hagy. Hibátlan a dizájn, de sehol egy nagy, bűdös, formátlanságában is brutálisan erős oroszlán. Van, aki tehetségtelen korszakot emleget, van, aki csupán néhány rossz évet, vagy azt hogy az öregek öregek, a fiatalok fiatalok, a közepe meg benne ül a készben. Hogy csupán eldugult egy picit a rendszer.

Alapjában véve persze mindez merő ripökség.

Ám azt én is elismerem, hogy tényleg nem ez volt megbeszélve.

Nem ez látszott pl. megbeszélve lenni 1985. október 23-án éjjel, amikor papsban, ám krombi-kabátban átslattyogtam az *Alkony* utcából a *Hajnal* utcába, ahol a legfiatalabb magyar irodalom azóta is legfontosabb, igaz, akkor egyetlen lapját szerkesztették. A főszerkesztő — éppen szalonát katonázott kolbásszal, fehér kenyérrrel — örömmel fogadta a kéziratot. Később vörösborral kínált, s a tisztán irodalmi eszmecserét, mint egy Beethoven-nyitány, megédesítette a fontosság-tudat, a közössé-érzés és az ellenállás halk, de felettébb romantikus háttérzaja. Aztán hazafelé menet megállt mellettem egy lassú, hófehér Zsiguli, kőkemény fiatal emberek szálltak ki belőle, (rögtön rájöttem, hányadika van, meg arra is, hol élek) megmotoztak, kikérdeztek, elmélyült szakértelemmel tanulmányozták nejlonzatyromat, majd sok rosszat sejtető, bölcs arccal ismételtették „*Jelenkor, Jelenkor, aba.*” Remegett a seggemben a gyűrűs záróizom. Mögöttük azonban, ahová ők sohasem néztek, a teljesen sötét, csillagatlan éjszakai égboltra, mint valami kozmikus képernyő-pihentető, végtelenbe nyíló köröket rajzoltak Ottlik Géza és valamennyi Péterek roppant olvasólámpái.

De aztán (köszönet a sorsnak, mindennap, azóta is) ennek hirtelen úgy vége lett, mintha elvágták volna. Egy ideig még úgy látszott, a posztmodern olyan lesz, mint Bergman *Varázsfuolája*, szépséges, intenzív kis kamaradarab, de aztán odalett ez is, s olyan lett az egész, mint a *Pulp Fiction. More Power, More Freedom, More Fun.*

Az irodalmi magánemberek meg bújnak össze, mint bárányok a hidegben.

Számomra példaszerű, emblematikus jelenet, Grazban, 1991-ben. Az ironikus tisztelettel felkonferált, tetőtől talpig drága fekete bőrökbe öltözött fiatal, mocsár-részeg, ám máris rentábilis hoch-literary Maestro profi módon felbotladozik az emelvényre, (Valami vidámat, s ha lehetne rövidet, Mester!), vadul laokonizál a mikrofondrótokkal, szövegének felolvasását mindennek ellenére hibátlanul végrehajtja (: vagy,) közben mindenki röhög, majd a Mester megköszöni a magántőke és az állam önnön jóindulatuktól eltelt delegátusainak jelenlétét és pénzét, rúg még néhányat a civil közönségbe, lefelé botorkálva magával rántja az egész elektronikus hóbelevancot, majd elégedetten tovább bőfög, ill. öklendezik a legelső sorban. Teljesen egyedül van, nagyon fáradt és alapjában véve végtelenül szomorú. S mára már halott.

Mármost, teljesen nyilvánvaló, hogy a helyi és alkalmi jókedvre, meg személyes jóhíremre nézve is sokkal helyesebben tenném, ha most magam is a szerzők nyakába varrnám az egészset, s a higgadt analízis meg a botrányos szókimondás revelatív radikalitásával elmondanám, hogy szerintem ki mindenki rossz.

Ám nem erről van szó — és éppen ez az, amiről szó van.

Ahogy a postáskisasszony mondta egy reggel: „*Azzal a tollal hiába tetszik írni.*” S elaggott töltőtollam helyett adott az indigó fölé egy golyósat. A stílusváltás megtörtént.

Azzal a szemmel hiába tetszik hát nézni.

Az irodalom olyan, mint a macska. Hét, kilenc, ezer élete van. Egyet bucskázik, s bittal ütheted poros nyomát. Az alapvetően *tegnapig* romantikus irodalom-rendszer pl. úgy kiheverte mára, mintha sohasem lett volna. Levetett magáról, hogy csak úgy nyekkent, minden fölös funkciót: váteszt, közösséget, valóságot, szociális érzékenységet, feladatot és küldetést, ideológiát és metafizikát, mindent, amit sohasem szeretünk.

Ám ami van, mégis, tényleg botrányos. Hogy ugyanis együtt van minden (szerzők, szövegek, olvasó) csak éppen nincs erő a spirituális kalandokra. Minden együtt, aztán — mint a három éve lejárt karácsonyi csillagszóró — csak végigégy, de nem szikrázik föl.

Vajon miért?

Mint köztudott, Esterházy Péter *Egy nő* című művének hátoldalára, az az enigmatikus Nádas Péter-mondat van nyomtatva, hogy „*Esterházy regényével a magyar irodalom egy nagy könyvvel lett gazdagabb, és végre nagykorú.*” Ez egy olyan mondat, hogy ezideig tudtommal senki sem akadt, aki megértve lett volna képes helyeselni. Ezt a mondatot kellene talán megérteni, mert szaglik róla, hogy érti, mi van. Én hiszek neki. De nem értem. *Nagy könyv*, ez még csak hagyján, de hogy *nagykorú*? A magyar irodalom eddig nem volt az, most meg, egy nagy könyvvel gazdagodva, igen. De mi az, hogy irodalom? A mondat sem szerzőről, sem olvasóról nem beszél: az irodalom szerinte kizárólag könyvekből áll. 'A magyar irodalom nagykorú lett' — állításból tehát korántsem következik, hogy olvasója is az. Más szavakkal: mivel közvélekedésnek tekinthető, hogy a nem olvasott szöveg nem létezik, vagyishogy olvasó nélkül egyáltalán nincs is irodalom, az olvasónak az irodalomból való hallgatólagos kirekesztése, a mondat enigmatikusságával súlyosbítva felettébb nyomatékosan sugallja éppen az olvasó és — nélküle és

miatta — a magyar irodalom végét, avagy kiskorúságát. A képességek hiányának felismerése, persze, a hiány megszüntetésével egyenértékű — vagyishogy adott esetben a kiskorúság felismerése a nagykorúvá válás maga.

Mindenesetre, mi, az olvasó nem olyanok vagyunk, mint a macska. Nincs hét, kilenc, ezer életünk. És azt az egyet sem tudjuk lecserélni. Szabadok lettünk, vagy mi, szabad lett az irodalmunk is. Ezt akartuk, erre vágytunk. Az idők meg is változtak, ám mi, olvasó, nem változtunk velük. Maradtunk kiskorúak. A fogadtatás rendszere és rutinjai lassabban változnak, mint a szövegek maguk. Az olvasó ragaszkodó, romantikus típus. Ha jól nézem, Mészöly és Mátyás szépséges, intenzív kis kamaradarabjain kívül még mindig csak az tud nekünk igazán tetszeni, ami archaikus: szép, ugyanakkor valós, tragikus, részvéttel teljes és katarikus. Emellett elég lenne végigtekinteni a közelmúlt jelesebb irodalmi botrányain, hogy rögtön világos legyen: hát nem ezt élvezzük mi? Nem mi csináltunk a revelatív analízis meg a higgadt szókimondás botrányos radikalitásából — bunyót? Hogy legalább valahol otthon érezhessük magunkat a maradéktalanul megváltozott irodalmi helyzetben. Nekünk még undorunkat is nosztalgia színezi, hiszen, bár visszatetsző, de a botrány az egyetlen és utolsó olyan esemény, ahol kis időre még visszatér a mindörökre kimúlt, de legalább alaposan ismert, régi irodalmi szisztéma emléke. Fontosság, közösség, ellenállás, Beethoven-nyitány, meg minden. Ahol jól érezzük magunkat, már csak azért is, mert időhúzás, archaikus kibúvó, lehetőség a problémák megsunyogására — hogy ne kelljen szembenéznünk azzal, ami van, fennáll, s jó ideig biztos, hogy nem változik.

Egyébként azonban lesünk, mint a frissen vásárolt malac. Mert mégsem voltunk felkészülve rá. Ha tényleg úgy van, ahogy mondják, és a piknikre a szerző tényleg csak a szavakat hozza, minden mást az olvasónak kellene — a rossz érzést, az elégedetlenséget az is fokozza, hogy a minderre okot adó irodalom önnön tunyáságunk eredménye is.

Akárhogyis van: a szerzők, szövegek együtt főnek velünk, saját irodalmi levünkben.

Van, aki azzal vigasztal, hogy ez csupán szubjektív rossz közérzet. Van, aki azzal, hogy kiismertem a rendszert, hogy eddig is ez volt, csupán tíz év mindenképp elég, hogy lekopjon a titokzatosság varázsa. De eljövend majd egy tündöklő tehetőség.

De addig most mi van?

Az van, hogy most jó lenni irodalomtörténésznek. Vagy komparatistának, pláne. Talán tényleg a (primörnek persze mindig megmaradó) konzervet kell most, néhány évig olvasni. De nem azért, mert a primör nem jó. Hanem hogy belénk csontosodjon végre, hogy egy nagykorú irodalmat tényleg lehet *ugyanúgy* olvasni, mint az összes többi.

„Nem a világgölköltők mértékével kell most Kisfaludyt megmérni; hanem a körülményekével, melyekben ő jókor szól, — a *mi nyelvünkön* és éppen *nekünk!*” — mondja Vas Gereben *Dixi* című, örökbecsű, 1865-ös regényes korrajzának 172. oldalán.

No, ennek van most; ha tetszik, ha nem, egyfolytában vége.